

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ATAŞE MİLİTER ÖMER FEVZİ BEY'İN İRAN'DAKİ FAALİYETLERİ

Çağdaş YÜKSEL¹

Öz

Bu çalışmada Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti'nin İran'daki ataşe militeri Ömer Fevzi Bey'in faaliyetleri incelenecektir. Birinci Dünya Savaşı sırasında İran coğrafi konumu itibarıyla hem İtilaf Devletleri hem de İttifak Devletleri açısından büyük önem taşımıştır. Almanya ve Osmanlı Devleti İran üzerinden Kafkaslara ve Afganistan'a doğru yayılmak istemişlerdir. Böylece Kafkasya'da Rusya'yı sıkıştırmak, Afganistan üzerinden de Hindistan'da İngiltere'yi rahatsız etmek amaçlanmıştır. Bunun başarılması için İran üzerinde birçok girişimde bulunulmuştur. Bu girişimlerin askeri olanları ile Ömer Fevzi Bey ilgilenmiştir. İran'a gönderilen ajanların, müfrezelerin ve çetelerin merkez ile iletişimleri Ömer Fevzi Bey üzerinden sağlanmıştır. Kendisi yürütülen bu girişimlerin başarılı olması için İran'da yoğun mesai harcamıştır. Bunun dışında Ömer Fevzi Bey bölge ile ilgili planlar yaparak İstanbul'a önerilerde de bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ömer Fevzi Bey, İran, Osmanlı Devleti, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı

ATTACHE MILITIA OMER FEVZI BEY'S ACTIVITIES IN IRAN DURING THE FIRST WORLD WAR

Abstract

In this study, activities of the Ottoman State's Attaché militia Ömer Fevzi Bey during the First World War will be examined. During the First World War, Iran was of great importance both in the Entente States and in the Alliance States in terms of its geographical position. Germany and the Ottoman State wanted to spread through Iran to the Caucasus and Afghanistan. Thus, it was aimed to squeeze Russia in the Caucasus and disturb England in Afghanistan. There have been many initiatives on Iran to achieve that. Ömer Fevzi Bey was interested in the military ones of these initiatives. The communication with the headquarters of the agents, detachments and gangs sent to Iran was provided via Ömer Fevzi Bey. He spent intensive work in Iran for these initiatives to be successful. Besides, Ömer Fevzi Bey made suggestions to Istanbul by making plans about the region.

Key Words: Ömer Fevzi Bey, Iran, the Ottoman State, the Committee of Union and Progress, the First World War

¹ Araştırma Görevlisi, Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, cyuksel@pau.edu.tr.

GİRİŞ

Ömer Fevzi Bey meşrutiyetten önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmıştır. Askerlikteki ilk yıllarında Balkanlarda ayrılıkçı komitacılarla ve eşkıyalarla mücadele etmiştir. Daha sonra bu konuda bir kitap yazmıştır. İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesinden sonra önce Trablusgarp Savaşı sırasında buradaki mücadeleye katılmış daha sonra Balkan Savaşlarında mücadele etmiştir. 1915 yılında atışe militer olarak İran'a gönderilmiştir (Mardin, 2016, s. 16-17). Almanya ve Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı sırasında İran'a büyük önem vermişlerdir. İran'daki İngiliz ve Rus nüfuzunu kırmak için birçok plan yapılmıştır. Bu planlar kapsamında İran ile diplomatik görüşmeler yapılmış, İran'a ajanlar gönderilerek bölge aşiretleri kazanılmaya çalışılmış, cihat propagandası yapılmış, bir müfreze gönderilerek Afganistan'a ulaşılmaya çalışılmış ve bazı çeteler vasıtasıyla Ruslar İran'dan çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu girişimlerin politik boyutuyla Tahran Sefiri Asım Bey askeri boyutu ile de atışe militer Ömer Fevzi Bey ilgilenmiştir.

1-Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti

Birinci Dünya Savaşı başladığında İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimleri savaşı iki gruptan birine katılma fikrine sahip olmuşlardır.. Gelişmiş Avrupa devletleri ile kurulacak ittifakın Osmanlı Devleti'nin yaşamasına ve kendisini geliştirmesine katkı yapacağına inanmışlardır (Kabacalı, 2000, s. 31). Osmanlı Devleti öncelikle İtilaf Devletlerine katılmak için çaba göstermiş ancak bu devletler Osmanlı'yı ayanlarında istememişler ve düşmanca bir tavır göstermişlerdir (Akşin, 1991, s. 4). İngiltere'nin Sultan Osman ve Reşadiye gemilerini teslim etmemesi ve Osmanlı Devleti'nin borç taleplerini reddetmesi İttihat ve Terakki'yi sıkıntıya düşürmüştür (Satan, 2014, s. 23). Maddi sıkıntı içinde olan Osmanlı Devleti siyasi ve askeri olarak da yalnız kalırsa savaşı atlatamama korkusuna kapılmıştır. Bunun üzerine İttifak Devletleri ile ittifak yapma çalışmaları başlamıştır. Almanya'da konu ile ilgili çeşitli tartışmalar yaşansa da sonunda Osmanlı Devleti'ni destekleyenler galip gelmiş ve Almanya ile Osmanlı arasında savaşı başlamasından birkaç gün sonra ittifak antlaşması imzalanmıştır (Ortaylı, 2014, s. 133). Bu ittifakın imzalanması İttihat ve Terakki için bir suçlama vesilesi olmuştur. İttifak imzalanmasından son derece az sayıda kişinin haberi olmuştur (Bilgin, 2017, s. 182). Aynı tarihlerde içinde Mustafa Kemal'in de olduğu bir grup subay ise tarafsız kalınması gerektiği fikrini savunmaya başlamışlardır (Ortaylı, 2013, s. 73). Enver Paşa savaşı Almanya'nın kazanacağına inandığı için Talat Paşa ise tarafsız kalmanın imkansız olduğunu düşündüğü için ittifaka ve savaşa girişe taraftar olmuşlardır. Cemal Paşa ise ittifakı devletin bozuk ekonomisinin tarafsızlığa izin vermeyeceğine inandığı için kabul etmiştir (Atay, 2012, s. 119).

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni ittifaka kabul etmesinin nedeni halifenin nüfuzunu kullanarak sömürgelerdeki Müslümanları ayaklandırmak ve savaşı geniş coğrafyalara yaymaktır (Keleşyılmaz, 1999, s. 30). Hedeflerden birisi olarak Hindistan seçilmiştir. Afganistan üzerinden Hindistan'ı ayaklandırmak ve böylece İngiltere'ye büyük bir darbe vurmak planlanmıştır (Keleşyılmaz, 1999, s. 41). Afganistan üzerinden yürütülecek girişimler için ise İran köprü vazifesi görecektir. Bu nedenle İran Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti ve Almanya için büyük önem taşımıştır.

2-Birinci Dünya Savaşı'nda İran

19. yüzyıl İran için çok zor geçmiştir. Bu yüzyıl boyunca Kafkasya'da Rusya ile mücadele etmiş ve genellikle mağlup olmuştur. Basra Körfezi'ne yerleşmeye başlayan İngiltere de artık İran için bir tehdit haline gelmiştir (Arıkan, 2010, s. 9). 1907 yılındaki İngiliz-Rus antlaşmasından sonra İran bu iki ülkenin kontrolü altına girmiştir (Karacagil, 2014, s. 97). Almanya'da Kafkasya petrolünü ele geçirmek için İran'a özel önem vermiştir. Bu istek savaşı sırasında

Rauf Bey müfrezesi fikrini ortaya çıkmasında da etkili olmuştur (Shaw, 2014, s.354). İran Birinci Dünya Savaşı'nı ciddi sıkıntılar içinde geçirmiştir. Savaş başlangıcında tarafsızlığını ilan etmesine rağmen bu durum İran topraklarının adeta bir savaş meydanı haline gelmesine engel olamamıştır (Arıkan, 2010, s. 11). İngiltere ve Fransa'nın Gelibolu'da başarısız olmaları İran'ın önemini arttırmıştır. İngiltere ve Rusya, İran üzerinden bağlantı kurmaya çalışmışlar bu durum İran'da mücadelenin şiddetlenmesine yol açmıştır. Aynı tarihlerde Osmanlı Devleti ise İran üzerinden Afganistan'a ulaşmak için çabalamıştır. Bunun için Rus ve İngiliz nüfuzunu ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti İran'da bulunan aşiretlerden kuvvetler teşkil etmek ve bu kuvvetlerle Afganistan'a oradan da Hindistan'a müdahale etmek istemiştir. İngiltere ise Osmanlı Devleti'nin kuvvetlerinin İran'da imha edilmesi için yoğun çaba göstermiştir. (Karacagil, 2014, s. 95). Rusya'da İran petrolünü kontrol altında tutmaya çalışmıştır (Karadağ, 2016, s. 33). Orta Doğu'daki petrollere büyük önem veren İngiltere de İran'daki bu yarıştan geri kalmamıştır (Uluğbay, 2008, s. 63). Osmanlı Devleti daha Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce İran'a yönelik girişimlere başlamıştır (Ayaydın, 2016, s.97). Birinci Dünya Savaşı sırasında İran'a yönelik faaliyetler Teşkilat-ı Mahsusa vasıtasıyla yürütülmüştür (Koçak, 2013, s. 128). Almanlar ortak olarak yürütülen Rauf Bey projesinin yanı sıra Ömer Naci çetesi, Çerkez Ethem ve adamları bunlar dışında bir çok ajanı İran'a göndermiştir (Tetik, 2014, s. 252). Ayrıca Afganistan'a da İran üzerinden heyetler gönderilmiştir

3-Ömer Fevzi Bey'in Çalışmaları

Tahran Sefareti Birinci Dünya Savaşı boyunca oldukça yoğun bir şekilde çalışmıştır. İran'da Rus ve İngiliz nüfuzunu kırmakla, Osmanlı Devleti'nin Teşkilat-ı Mahsusa vasıtasıyla yaptığı operasyonları organize etmekle, Rusya ve Türkistan'dan gelen istihbarat raporlarını merkeze ulaştırmakla, Almanların zararlı faaliyetleriyle mücadele etmekle, ayrıca Osmanlı, Almanya ve İran arasında bir ittifak antlaşması sağlamaya çalışmakla uğraşmıştır. Aslında Osmanlı Devleti'nin İran'daki faaliyetlerinin artması Birinci Dünya Savaşı'ndan önce başlamıştır.

1913 yılı Ekim ayında Tahran'dan gönderilen raporda İngilizlerin bölgedeki aşiretleri ve şeyhleri kazanmak için çaba gösterdikleri İstanbul'a bildirilmiştir. ayrıca Rusya'nın İran'ı işgal etmeyi planladığı da haber verilmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Hariciye Siyasi (HR.SYS.), Dosya (D.) 2316, Gömlek (G.) 14, 3). 14 Ocak 1915 tarihinde gönderilen raporda Rusya'nın İran'ı işgal etme niyetinde olduğunu bir kez daha vurgulanmıştır (BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.), D.47, G.73, 1(1)). Bu raporlardan Osmanlı Devleti'nin savaş öncesinde ve başında istihbarat faaliyetlerine önem verdiği anlaşılmaktadır. Bu raporlar genelde Tahran Sefiri Asım Bey ve daha sonra bölgeye gelen ataşe militer Ömer Fevzi Bey tarafından hazırlanmıştır. Tahran Sefareti tarafından gönderilen 17 Mart 1915 tarihli telgrafta Rusya'da faaliyet gösteren bir çete için merkezden talimat istenmiştir (BOA, DH.ŞFR., D.47, G.187, 1(1)). 20 nisan günü gönderilen telgrafta İran yönetiminin Osmanlı çetelerinin İran içindeki faaliyetlerinden rahatsız olduğunu bildirmiştir (BOA, HR, SYS, D:2337, G.3, 1 ve BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 3). Tahran'dan gönderilen 27 Mayıs 1915 tarihli telgrafta İran'ın Necef bölgesinde yaşananlar hakkında bilgi verilmiştir (BOA, HR.SYS., D.2316 G.15, 5). 8 Haziran 1915 tarihli başka bir telgrafta ise güney İran'da ayaklanma çıktığı ifade edilmiştir. İngilizlerin müdahalesi durumunda bunun Irak'taki Osmanlı varlığı için tehlike yaratabileceğini dile getirilmiştir (BOA, HR.SYS., D.2316, G.15, 3). Raporlardan anlaşıldığı gibi bir yandan İran'da istihbarat çalışmalarına devam edilmiş diğer yandan çeteler teşkil edilmeye çalışılmıştır.

İran'da bu yıllarda bir çok hükümet görev başına gelmiştir. Her hükümet kuruluşunda İngiltere, Rusya, Almanya ve Osmanlı Devleti kendi destekçilerini görev başına getirmek için müdahale etmişlerdir BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 68 ve BOA, HR.SYS., D.2337, G.12 69). Bu çalışmalar sırasında Tahran Sefiri Asım Bey ve Ömer Fevzi Bey Alman büyükelçinin çalışmalarından şikayette bulunmuşlardır (BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 41 ve BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 42).

Osmanlı personelinin yöreklendirmesi ile İran'da Müsteveh hükümeti kurmayı başarmıştır. Bu olay 8 Ağustos tarihli telgraf ile İstanbul'a bildirilmiştir. Telgrafta Asım Bey'in Şah ile görüşüp ondan İngiliz-Rus baskısına direnmesini istediği bilgisi de yer almıştır (BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 49 ve BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 50). 9 Ağustos tarihli telgrafta Asım Bey ve Ömer Fevzi Bey Alman büyükelçi Reuss'un yaptıklarından şikayet etmişler ve onu Ruslarla gizli görüşmeler yapmakla suçlamışlardır (BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 51).

İstanbul'a gönderilen bir başka telgrafta İran ile ittifak hakkında bir rapor sunulmuştur. İran'ın, toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını garanti eden, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın da katıldığı bir antlaşmayı imzalamaya hazır olduğu bilgisi paylaşılmıştır. (BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 30). Ancak Almanya'nın sorun çıkartması yüzünden görüşmeler sıkıntıya girmiştir (Karacagil, 2014, s. 103). Müsteşar Safa Bey'e göre Almanların İran'daki siyaseti İran'ın şimdiki ve gelecekteki çıkarlarını umursamadan sadece Alman çıkarlarını temin etmektedir. Almanya komutanlıkları ele geçirerek İran'da askeri bir diktatörlük kurmak ve gelecekte İran'a tamamiyle hakim olmaya çalışmaktadır (BOA, HR.SYS., D.2339, G.74, 4). Rauf Bey müfrezesi Ömer Fevzi Bey'in uğraştığı önemli konulardan birisi olmuştur. Enver Paşa 1914 yılı eylül ayında Rauf Bey'i İran'a gönderilecek heyetin başına geçirmiştir. Almanlarla yürütülecek bu ortak operasyonun amacı İran'da gönüllü birlikler oluşturarak İran'ı İngiliz-Rus nüfuzundan kurtarmak, İran üzerinden Afganistan'a nüfuz etmek ve buradan Hindistan'ı İngiltere aleyhine ayaklandırmak olarak belirlenmiştir (Tetik, 2014, s. 223). Bu operasyon başlangıçta yeterince gizli hareket edilmediği için İngiltere'nin engellemeleri ile karşılaşmıştır. Ayrıca Almanlar ile Osmanlı subayları arasında ciddi sürtüşmeler yaşanmıştır (Balcıoğlu, 2011, s. 91). İstanbul'daki Alman askeri deniz ateşesi Hans Haman bu konuda Enver Paşa'ya çeşitli mektuplar göndermiştir (Kılıç, 2016, s. 117).

Tahran'dan gönderilen 11 Ocak 1915 tarihli telgrafta Osmanlı Devleti'nin bölgedeki askeri girişimlerinin İran'ı endişelendirdiği ifade edilmiş İstanbul'dan İran yönetimini rahatlatacak bir açıklama yapılması istenmiştir (BOA, HR.SYS., D.2337, G.3 24). İstanbul Asım Bey'den İran yönetimini teskin etmesini istemiştir. (BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 44 ve BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 45). 6 Nisan 1915 tarihli telgrafta Kirmanşah'ta bulunan Rauf Bey müfrezesinin malzeme sıkıntısı çektiği ifade edilmiştir. Bu durum karşısında nasıl hareket edilmesi gerektiği Hariciye Nezareti'ne sorulmuştur (BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 7). Yine aynı gün gönderilen başka bir telgrafta Rauf Bey'in İran'da topladığı gönüllülerin sayısının altı bine yaklaştığı haber verilmiş ve bunların ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağını İstanbul'a sorulmuştur (BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 9). Enver Paşa Rauf Bey'e gönderdiği talimatta büyük bir kuvvet teşkil etmesini ve Afganistan'a doğru ilerleyişini sürdürmesini istemiştir. Ayrıca Tahran Sefareti ile irtibatla kalmasını emretmiştir (BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 13). Enver Paşa Tahran Sefaretinden ise gönüllülerin bütün ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmasını istemiştir (BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 15). Rauf Bey müfrezesi geri çağrıldığında personelinin bir kısmı Ömer Fevzi Bey'in emrine verilmiş ve kendilerinin İran'da çalışmaları temin edilmiştir (Mardin,, 2016, s. 17).

Asım Bey ve Ömer Fevzi Bey İstanbul'dan İran ile ittifak antlaşmasının imzalanmasını istemişlerdir. Bu gerçekleşmezse Rauf Bey müfrezesi Afganistan'a ulaşsa bile İran'ın tarafsız kalacağını ve bu durumda Afganistan'ın savaşa girmeyeceğini savunmuşlardır. İngiliz ve Rus çabaları sonucunda Rauf Bey müfrezesi İran içinde rehin kalmış sonuçsuz çarpışmalar sonrasında geri dönmek zorunda kalmıştır (Metin, 2007, s. 65). İran'da Rauf Bey müfrezesi dışında Ömer Naci Bey çetesi de faaliyet göstermiştir. Ömer Naci Bey 13 Ocak 1915 günü Tebriz'e girmiştir. Burada Ruslarla yaptığı çatışmada mağlup olmuş 25 Ocak günü şehri boşaltmıştır. Bu sonra kendisine askeri birlik verilmesini istemiş, çete kuvvetleri ile başarılı olamayacağını ifade etmiştir (Tetik, 2014, s. 230). Asım Bey ve Ömer Fevzi Bey çete faaliyetlerinin başarılı olmadığını İran'da Osmanlı aleyhine bir hava yarattığını ifade etmişlerdir.

Teşkilat-ı Mahsusa da İran'da faaliyet yürütmek üzere bazı ajanlarını bölgeye göndermiştir. Bunlardan bazıları Eylül 1914'te gönderilen Şuayb oğlu Ali Mürteza, Muhyiddin Bottay, Teymur Han, Hacı Hüseyin oğlu Nur Mehmet, Adapazarlı Cemal Efendi'dir (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE), Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu (BDH Kol.), Klasör (K.) 1931, Dosya (D.) 835, Fihrist (F.) 17-46 ve ATASE, BDH Kol., K.1931, D.835, F.17-47). Bu kişiler İran'da bir süre inceleme yapmışlar ve eyleme geçmek için gerekenleri İstanbul'a bildirmişlerdir. Bu kişiler merkez ile Ömer Fevzi Bey üzerinden iletişim kurmuşlardır (ATASE, BDH Kol., K.1931, D.835, F.17-80 ve ATASE, BDH Kol., K.1931, D.835, F.17-81). Şerif Efendi 1915 yılının mart ayında Tahran'a gönderilmiş ve sabotajlar düzenlemek için faaliyete başlamıştır (ATASE, BDH Kol., K.250 D.28, F.1040-1). Abdurrahman Efendi de 1915 yılından itibaren Ömer Fevzi Bey'in emrinde İngiliz ve Rusların hakim olduğu bölgelerde istihbarat çalışmaları yapmıştır. 1916 yılında ise Afganistan ve Türkistan'da cihat propagandası yapmakla görevlendirilmiştir (ATASE, BDH Kol., K.1614, D.27, F.28-8). Azerbaycan Musavvat Partisi lideri Mehmet Emin Resulzade Ömer Fevzi Bey ile temas kurarak Ruslara karşı kullanılmak üzere silah ve cephane istemiştir (Mardin, 2016, s. 18). Ayrıca Teşkilat-ı Mahsusa Rusya'dan kaçanların İran'a ve oradan Osmanlı Devleti'ne ulaşmaları için Ömer Fevzi Bey ile koordineli çalışmıştır (ATASE, BDH Kol., K.1664, D.27, F.28-1). Asım Bey ve Ömer Fevzi Bey savaş boyunca elde ettikleri istihbaratı da merkeze göndermişlerdir. Asım Bey ve Ömer Fevzi Bey 7 Eylül 1914 günü gönderdikleri telgrafta Hive'de bulunan Rus askerlerinin sayısının arttığını bunların büyük ihtimalle İran'ın işgali için kullanılacağını haber vermişlerdir (BOA, HR.SYS., D.2338, G.15, 1). 10 Eylül tarihli raporda İngilizler hakkında alınan istihbarat İstanbul'a iletilmiştir. Buna göre İngiliz askerlerinin bir kısmı Bahreyn'de konuşlanmıştır. Bunların İran'a gönderilmeleri tahmin edilmektedir. Basra'da bulunan İngiliz askerlerinin çoğunun Hindu ve Hint Müslümanlarından oluştuğu tesbit edilmiştir (BOA, HR.SYS., D.2338, G.13, 3). Ömer Fevzi Bey'in 16 eylülde gönderdiği telgrafta Hive'deki Rus askerlerinin Kafkasya'ya gönderilebileceği bilgisi yer almıştır (BOA, HR.SYS., D.2338, G.15, 3). 20 eylül tarihli telgraf Hive'de 6.000 piyade, 1.400 süvari, 20 mitralyöz, 4 sahra topu ve 6 cebel topu bulunduğunu İstanbul'a haber vermiştir (BOA, HR.SYS., D.2338, G.18, 1). Asım Bey 23 Ekim 1914 tarihli raporunda İran'ın Rus baskısına dayanamayacağını Osmanlı Devleti'nin bölge politikasını oluştururken bunu dikkate alması gerektiğini İstanbul'a iletilmiştir (BOA, HR.SYS., D.2338, G.31, 1). Ömer Fevzi Bey'in 4 aralık tarihli telgrafta Kırmanşah'taki mücadele hakkında bilgi vermiştir (BOA, HR.SYS., D.2338, G.37, 1). 6 Ocak 1915'te ise İran'daki Rus kuvvetleri hakkında alınan istihbaratı İstanbul'a göndermiştir. Rusya'nın Mazanderan ve Astrabad'ı tahliye edeceğini Hive'yi ise savunmaya niyetli oldukları bildirmiştir (BOA, HR.SYS., D.2338, G.47, 4). Asım Bey 23 ocak tarihinde Hariciye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta İran'daki Rus askerleri hakkında bilgi vermiştir. Rus kuvvetlerinin Kazvin'e doğru ilerlediklerini bildirmiştir. Bu bilginin Ömer Fevzi Bey vasıtasıyla Bağdat'ta bulunan Osmanlı ordusuna iletilildiğini de

belirtmiştir. (BOA, HR.SYS, D.2338, G.94, 9). Tahran Sefareti merkezden Osmanlı Devlet'nin İran'a asker yollaması istemiştir. Gerekçe olarak çetelerin etkisiz kalmasını ve Rusların bölgeye asker sevkini sunmuştur (BOA, HR.SYS., D.2338, G.94, 10). 30 ocak tarihli telgrafta Rus askerleri ile İran'daki aşiretler arasında yaşanan çatışmalar bildirilmiştir. (BOA, HR.SYS., D.2338, G.94, 7). Ömer Fevzi Bey 24 Mayıs 1915'te gönderdiği telgrafta 2500 Rus süvarisinin destek beklediğini bunların büyük ihtimalle Tahran üzerine yürüyeceklerini İstanbul'a haber vermiştir (BOA, HR.SYS., D.2338, G.66, 1). 4 haziran günü de Rusların Savuçbulak'a girdiğini bildirmiştir (BOA, HR.SYS., D.2338, G.69, 1). Aynı gün bir başka telgrafta ise Rusya'nın İran'ın kuzeyinden çekilmeye karar verdiğini iletmiştir (BOA, HR.SYS., D.2338, G.70, 1).

Hariciye Nezareti'nin, Tahran Sefaretinden İstanbul'a gönderilen raporların bir kopyasınının Irak'ta Osmanlı ordusunun başında bulunan Goltz Paşa'ya da gönderilmesini istemesi sorun yaratmıştır. (BOA, HR.SYS., D.2339, G.10, 1). Tahran Sefareti verdiği cevapta Goltz Paşa'ya onun İran'daki durumu anlamasına yardım edecek kadar bilgi verilmesini talep etmiştir (BOA, HR.SYS., D.2339, G.10, 3). Ömer Fevzi Bey'in 18 Aralık 1915 günü gönderdiği telgrafta Rusların ilerleyişinin Tahran'ı tehdit ettiği bildirilmiştir. Asım Bey de bir görevleri kalmayan Mahmut Nedim ve Celal Beylerin Afganistan'a gönderilmelerinin de mümkün olmaması neden ile geri çağrılmalarını rica etmiştir (BOA, HR.SYS., D.2339, G.16, 3). Tahran Sefaretini meşgul eden konulardan birisi de Afganistan meselesi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında Afganistan hem Osmanlı Devleti ile Almanya hem de İngiltere için büyük önem taşımıştır. İngiltere Hindistan'ın güvenliğini sağlamak için Afganistan'ın tarafsız kalmasını sağlamaya çalışmış ve Afganistan'a yönelik girişimleri engellemiştir. Buna karşılık Osmanlı Devleti ve Almanya İran üzerinden Afganistan'a nüfuz etmeye çalışmışlardır. Rauf Bey müfrezesine verilen asıl görev İran üzerinden Afganistan'a gitmek olmuştur. Buradan Hindistan'ın kışkırtılması planlanmıştır (Tetik, 2014, s. 225). Bunun dışında benzer bir görevle Ubeydullah Efendi ve yanındakiler de Afganistan'a gönderilmişlerdir. Ancak bu grup da Afganistan'a ulaşamamıştır (Tetik, 2014, s.245). Afganistan'a gönderilen ekip gizliliğe dikkat edilmediği için başarılı olamamıştır. İngilizlerin operasyondan haberdar olmaları gerekli önlemleri almalarına imkan vermiştir. Tahran Sefaretine göre İran'da Rus ve İngiliz nüfuzu kırılıp İran Osmanlı ile ittifak yapmadıkça ekip Afganistan'a gönderilenlerin başarılı olamayacağını belirtmiştir (Tetik, 2014, s. 251). Ömer Fevzi Bey 16 Mart 1915 günü İstanbul'a gönderdiği telgrafta eğer Afganistan'da faaliyet yürütülecekse iyi bir iletişim hattı kurmak gerektiğini ifade etmiştir. Mevcut iletişimin böyle girişimler için yetersiz olduğunu vurgulamıştır (BOA, HR.SYS., D.2407, G.31, 3). Hariciye Nezareti'nin cevabında telgraf makinelerinin büyük ve ağır olduğu mevcut şartlarda Afganistan'a kadar gönderilmesinin imkansız olduğu ifade edilmiştir (BOA, HR.SYS., D.2407, G.31, 6). Bunun sonucunda Afganistan ile telgraf bağlantısının kurulması fikrinden vaz geçilmiştir.

SONUÇ

Ömer Fevzi Bey askerlik hayatının ilk yıllarında Balkanlarda komitalarla ve eşkiya çeteleri ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu tarihlerde birçok subay gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dahil olmuştur. Çetelerle mücadele ederken kazandığı deneyimler sonucunda çete savaşı hakkında bir kitap yazmıştır. İttihat ve Terakki'nin iktidara gelmesinden sonra Birinci Dünya Savaşı'ndan önce atışe militer olarak İran'a gönderilmiştir. İran savaş sırasında Osmanlı Devleti ve müttefiki Almanya için büyük bir öneme sahip olmuştur. İngiliz ve Rus nüfuzu altındaki İran'da Osmanlı Devleti düzenli ordusunu kullanamamıştır. Bunun yerine Rauf Bey müfrezesi, Ömer Naci Bey çetesi gibi bazı oluşumlar ve Teşkilat-ı Mahsusa ajanlarının çalışmalarından faydalanılmaya çalışılmıştır. İran'da Rus ve İngiliz

nüfuzunu kırmak için çete savaşı kullanılması Ömer Fevzi Bey'i ön plana çıkartmıştır. Ömer Fevzi Bey İstanbul'un talimatlarını çetelere iletmekle, çetelerin ihtiyaçlarını karşılamakla ve çetelerin taleplerini merkeze bildirmekle görevlendirilmiştir. Ayrıca kendisinden bu girişimlerin başarılı olması için girişimlerde bulunması istenmiştir. Ömer Fevzi Bey bunların yanı sıra İran hakkındaki fikirlerini ve alınan istihbaratları da merkeze göndermiştir. Bunlar dışında kendisinin hazırlayıp İstanbul'a gönderdiği bazı projeleri de olmuştur. Osmanlı Devleti ile Almanya'nın uyum içinde çalışmaması, İngilizlerin faaliyetleri ve Rusların İran'da asker bulundurmaları bu girişimlerin başarılı olmasına engel olmuştur.

KAYNAKÇA

1-Arşiv Belgeleri

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE), Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu (BDH Kol.), Klasör (K.) 1931, Dosya (D.) 835, Fihrist (F.) 17-46.

ATASE, BDH Kol., K.1931, D.835, F.17-47.

ATASE, BDH Kol., K.1931, D.835, F.17-80.

ATASE, BDH Kol., K.1931, D.835, F.17-81.

ATASE, BDH Kol., K.1614, D.27, F.28-8.

ATASE, BDH Kol., K.250, D.28, F.1040-1.

ATASE, BDH Kol., K.1664, D.27, F.28-1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH. ŞFR.) Dosya (D.) 47, Gömlek (G.) 73, 1(1).

BOA, DH.ŞFR., D.47, G.187, 1(1).

BOA, Hariciye Siyasi (HR.SYS.) D.2316, G.14, 3.

BOA, HR.SYS., D.2316, G.15, 3.

BOA, HR.SYS., D.2316, G.15, 5.

BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 1.

BOA, HR.SYS., D:2337, G.3, 3.

BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 7.

BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 9.

BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 13.

BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 15.

BOA, HR.SYS., D:2337, G.3, 24.

BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 44.

BOA, HR.SYS., D.2337, G.3, 45.

BOA, HR.SYS., D.2338, G.13, 3.

BOA, HR.SYS., D:2338, G.15, 1.

BOA, HR.SYS., D.2338, G.15, 3.

BOA, HR.SYS., D.2338, G.18, 1.

BOA, HR.SYS., D.2338, G.18, 3.

BOA, HR.SYS., D:2338, G.31, 1.

BOA, HR.SYS., D:2338, G.37, 1.

BOA, HR.SYS., D.2338, G.47, 4.

BOA, HR.SYS., D.2338, G.66, 1.

BOA, HR.SYS., D.2338, G.69, 1.

BOA, HR.SYS., D.2338, G.70, 1.

BOA, HR.SYS., D.2338, G.94, 7.

BOA, HR.SYS., D.2338, G:94, 9.

BOA, HR.SYS., D.2338, G.94, 10.

BOA, HR.SYS., D.2339, G.10, 1.
BOA, HR.SYS., D.2339, G.10, 3.
BOA, HR.,SYS., D.2339, G.16, 3.
BOA, HR.SYS., D.2407, G.31, 3.
BOA, HR.SYS., D.2407, G.31, 6.
BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 68.
BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 69.
BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 41.
BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 42.
BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 49.
BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 50.
BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 51.
BOA, HR.SYS., D.2337, G.12, 30.
BOA, HR.SYS., D.2339, G.74, 4.

2-Araştırma Eserleri

- Akşin, Aptülhat, Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- Arıkan, Mustafa, Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Osmanlı-İran İlişkileri (1914-1918). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010
- Atay, F.alih Rıfki, Zeytindağı, Pozitif Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Ayaydın, Rıdvan, Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İran'da Cihad-ı Ekber Faaliyetleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Balcıoğlu, Mustafa, Teşkilat-ı Mahsusa Yahut Umur-u Şarkıye Dairesi, Dinamik Akademi Yayınları, Ankara 2011.
- Bilgin, Mehmet, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kafkasya Misyonu ve Operasyonları, Ötüken Yayınları, İstanbul 2017.
- Kabacalı, Alpay, Talat Paşa'nın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2000.
- Karacagil, Ömer, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin İran'la İttifak Kurma Arayışları. OTAM, 2014, 36, 95-116.
- Karadağ, Raif, Petrol Fırtınası, Truva Yayınlar, İstanbul 2016
- Keleşyılmaz, Vahdet, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.
- Kılıç, Sezen, Alman Deniz Ateşesi Humann'ın Mektuplarında Enver Paşa. Bilig, Bahar 2016 (77), 109-130.
- Koçak, Cemil, Tarihin Buğulu Aynası, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- Mardin, Ömer Fevzi, Osmanlı Gayrinizami Harp Doktrini, haz. Ali Güneş, Dergah Yayınları, İstanbul 2016.
- Metin, Barış, Birinci Dünya Savaşı'nda İran Coğrafyasında Etnik, Dini Ve Siyasi Nüfuz Mücadeleleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Ortaylı, İlber, Yakın Tarihin Gerçekleri, Timaş Yayınları, İstanbul 2013
- Ortaylı, İlber, İmparatorluğun Son Nefesi, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.
- Satan, Ali, 100 Soruda I. Dünya Savaşı, Rumuz Yayınları, İstanbul 2014
- Shaw, Stanford. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu, çev. B. Aydaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014.
- Tetik, Ahmet, Teşkilat-ı Mahsusa (Umur-ı Şarkıye Dairesi) Tarihi. Cilt I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Uluğbay, Hikmet, İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Petropolitik, De ki Basım Yayın, Ankara 2008.